

פרחי שושנים - תוכנית לימוד השולחן ערוך ©

הלכות אבלות

סיכום 2

נושא הסיכום: הלכות קריעה (סימן שמ, סעיפים ה-ז)

תוכן הסיכום:

1. סעיפי השו"ע והרמ"א (כולל ציוני ש"ך וט"ז).
2. קריעה על אדם בעת יציאת נשמתו.
3. מה הטעם שיש לקרוע על כל אדם בעת יציאת נשמתו? (ודין קריעה זו על אשה).
4. קריעה על קטן שיוצאת נשמתו.
5. האם קריעה זו היא גם על רשע.
6. עמד בשעת יציאת נשמה בשבת, האם יקרע אז.
7. קריעה על אדם כשר אפ"ל שלא בעת יציאת נשמתו.
8. האם חיוב קריעה זה הוא רק בפני הנפטר.
9. מדוע כיום נהגו להקל בקריעה זו.
10. קריעה על חכמים.
11. קריעה על תלמידי חכמים.
12. שיעור הקריעה על חכם ות"ח.
13. על איזה חכם יקרעו כיום.

© פרחי שושנים

אין להשתמש בשיעור זה לשום מטרה ללא רשות מפורשת מהמו"ל

- - פרחי שושנים תוכנית הסמיכה -

והוא בגזל ממש וח"ו לתלמידי חכמים לעשותו.

רשות השימוש היא אישית בלבד ולצורך לימודי הקורס ולחזרה ושינון וכל שימוש אחר טעון בקשת הרשות!
!

פרחי שושנים רחוב בית וגן 99 ירושלים - טלפון לשאלות על השיעורים 029920755 טל' לרישום 067655809
In usa 164 Village Path, Lakewood NJ 732-730 3344 fax 1-877.Pirchei (732-367 8168)
כתובתינו באינטרנט: www.shemayisrael.com

בס"ד

סעיפי השו"ע והרמ"א (כולל ציוני ש"ך וט"ז):

סעיף ה:

שו"ע: העומד בשעת יציאת נשמה (ב) של איש ז או אשה מישראל חייב לקרוע. ואפי' אם לפעמים עשה עבירה לתיאבון או שמניח לעשות מצוה בשביל טורח.

רמ"א: ח אבל רגיל לעשות עבירה אין מתאבלין עליו. וכל שכן על מומר לעבודת כוכבים. ט וי"א שמומר (ג) שנהרג בידי עכו"ם י מתאבלים עליו, וכן מומר קטן שהמיר עם אביו או אמו, דהוי כאנוס. וי"א דאין מתאבלין, וכן עיקר. הפורשים מדרכי ציבור אע"פ שאין מתאבלין עליהם, מתאבלין על בניהם.

סעיף ו:

שו"ע: יא על אדם כשר שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה ולא סני שומעניה אע"פ שאינו גדול בתורה אע"פ שלא עמד בשעת יציאת נשמה, חייב לקרוע עליו, יב והוא שעומד שם בין מיתה לקבורה, יג ותלמידי חכמים פטורים מקריעה זו.

רמ"א: וי"א דאין חייב לקרוע על אדם כשר אלא אם כן עומד עליו בשעת יציאת נשמה, אבל חייב לבכות ולהתאבל עליו, וכן נהגו להקל.

סעיף ז:

על חכם ועל תלמיד חכם ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה, קורעין עליו, ואפי' לאחר קבורה ביום שמועה יד, אם הוא תוך ל', וקורע עליו בשעת הספדו.

רמ"א: לא קרע ביום שמועה וכבר עבר זמן הספדו ולא קרע, שוב אינו קורע.

וקורעין עליו טו עד שמגלין את ליבם, וכבר נהגו תלמידי חכמים בכל מקום לקרוע זה על זה טפת, אע"פ שהם שוים ואין אחד מהם מלמד את חברו.

רמ"א: טז וי"א שאין קורעין על חכם אלא א"כ הוא רבו או שיודעין משמועותיו שחידש, דהיינו רבו. יז וכן נהגו להקל במדינות אלו.

ביאור הסעיפים

סעיף ה:

קריעה על אדם בעת יציאת נשמתו

השו"ע בסעיף זה פוסק שכל מי שעומד בשעת יציאת נשמה של איש או אשה מישראל, חייב לקרוע. דין זה מקורו במסכת שבת קה ע"ב וכן במסכת מו"ק כה ע"א. שם כותבת הגמרא "מפני מה מתים בניו ובנותיו של אדם כשהן קטנים, מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר, שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר מוחלין לו על כל עוונותיו בשביל כבוד שעשה לו". ומוסיף שם הטור את דין הרמב"ן שמספיק לבכות ולקרוע עליו, אך אין צריך לישב באבלות על כל אדם כשר (אלא רק על רבו מובהק, ויובא להלן).

ומוסיפה שם הגמרא בשבת "וכל המוריד דמעות על אדם כשר, הקב"ה גונזו בבית גנזיו".

מה הטעם שיש לקרוע על כל אדם בעת יציאת נשמתו? (ודין קריעה זו על אשה)

בגמרא שם מובא טעמו של רבי שמעון בן אלעזר: "מפני שדומה לספר תורה שנשרף, שהכל חייב לקרוע עליו". וביאר שם רש"י דבריו, שכל אדם דומה לספר תורה, שהרי יכל עדיין להמשיך וללמוד.

ואולם הרמב"ן בספר תורת האדם הקשה כמה קושיות על דברי רש"י אלו, ובין השאר הקשה, שהרי לדברי רש"י הנ"ל יוצא שאין צריך לקרוע על אשה כשירה שנפטרה, שהרי לא תלמד תורה. וכתב שהסבר דברי הגמרא הוא "שנפש בגוף כאזכרות בגווילין, ומשל בעלמא הוא, לומר שהוא הפסד גדול וחרדה רבה". לפי דבריו עולה א"כ שגם על אשה שנפטרה צריך לקרוע בעת יציאת נשמתה, שהרי גם בה שייך טעם זה. ועי"ש בב"י עוד כמה הסברים בדברי הגמרא הנ"ל, שדומה אדם לס"ת שנשרף.

כאמור, השו"ע פסק כביאור הרמב"ן, שהרי כתב "העומד בשעת יציאת נשמה של איש או אשה וכו'", גם בעת יציאת נשמה של אשה יש לקרוע.

קריעה על קטן שיוצאת נשמתו

בש"ך שם ס"ק ז פסק שאמנם מדין זה עולה שיש לקרוע גם בעת יציאת נשמתו של ילד קטן ל"ע, ואולם לא נהגו לקרוע על קטן, אך על קטן שלמד תורה יש לקרוע. ובט"ז שם ס"ק א תולה נידון זה במחלוקת רש"י והרמב"ן המובא לעיל, דלרש"י (שטעם קריעה זו היא משום שהיה עתיד ללמוד תורה), א"כ גם בילד קטן שייכת סברא זו. ואולם מוסיף שם, שלטעם שקורעים על אדם בעת יציאת נשמתו משום "שאיין לך ריק מישראל שאין

בו תורה ומצוות" (מהר"ם והרא"ש), א"כ אין לקרוע על קטן שלא הספיק ללמוד ולקיים מצוות. ומסים הט"ז כש"ך, שקטן שלמד תורה, לכו"ע יקרעו עליו.

האם קריעה זו היא גם על רשע

א. מביא הטור דינו של רבנו יונה שכל דין זה הוא רק בנפטר שאינו רשע, אבל אם הוא רשע וחשוד על עבירות, אין לקרוע עליו.

ב. ואולם, לעומתו, דעת המהר"ם מרוטנבורג היא שעל כל מת חייב לקרוע, חוץ מעל מומר העובד עבודה זרה או עובר על עבירה להכעיס, שהוא כמומר. אך אם עובר לעיתים על עבירה לתיאבון (בשל תאוותו), חייב לקרוע עליו כשנפטר.

כאמור, פסק השו"ע דין קריעה בעת יציאת נשמה, ומוסיף שם שקורעים בעת יציאת נשמתו של נפטר אפ"י אם לפעמים עשה עבירה לתיאבון (ואפ"י עבירה שיש עליה מיתת ב"ד – פת"ש שם) או שהניח לעשות מצווה בשביל טורח, וזאת כדברי המהר"ם מרוטנבורג המובאים לעיל, ולא כרבינו יונה שבטור.

הרמ"א שם מוסיף את דין המרדכי, שבנפטר שהיה רגיל לעשות עבירות (אף לתיאבון), אין מתאבלין עליו, וכ"ש על מומר לעבודת כוכבים.

לאחר מכן מביא הרמ"א את דין האשר"י, שמומר שנהרג בידי גויים מתאבלים עליו (ועי' ש"ך ס"ק י שטעם דין זה הוא משום שחזקה שהרהר בתשובה, ויש שדוחים טעם זה ומבארים הדין, דמכיון שלא נהרג כדין, ממילא מיתתו היא כפרתו).

בהקשר לדין זה ראוי לציין את המובא בט"ז ס"ק ג שרבינו גרשום ישב על בנו שהמיר ומת י"ד יום (ועי"ש הטעם שישב זמן זה).

כמו"כ מוסיף שם הרמ"א שמתאבלים על מומר קטן שהמיר עם אביו או אמו, שהרי הוא כאנוס, ולא ברצונו המיר את דתו. ואולם, לעומת דעות אלו, מביא הרמ"א את דעת ר"ח, שאין מתאבלים גם על מומרים אלו. ומכריע הרמ"א כדעה אחרונה זו.

ועי' בש"ך ס"ק ט, שמלשון הרמ"א משמע שמכריע שגם על מומר שנהרג בידי גויים אין מתאבלים למעשה, ואולם מסיק הש"ך שדין זה מקורו בעצם בגמרא, שמומר שנהרג בידי גויים, הוי מיתתו כפרתו, ומתאבלים עליו, וממילא ודאי שדין זה אינו שנוי במחלוקת, ולכל הדעות מתאבלים עליו.

הרמ"א שם בסוף דבריו מוסיף את דין האור זרוע, שהפורשים מדרכי ציבור, אע"פ שאין מתאבלים עליהם, מתאבלים על בניהם.

עמד בשעת יציאת נשמה בשבת, האם יקרע אז

א. בפתחי תשובה ס"ק ג מזכיר את הדין המובא בבאר היטב ס"ק ה שאם עמד בשעת יציאת נשמה בשבת, פטור מלקרוע.

ב. ואולם מביא שם דעת החולקים, שחייב לקרוע במוצאי שבת. ואולם, כל זה דווקא כשלא נקבר, ואולם אם כבר נקבר, שוב לא יקרע.

עוד מוסיף שם בפת"ש, שמי שהיה עם המת ובעת יציאת נשמה החזיר פניו ולא ראה מותו, חייב לקרוע, שהרי יכל לראות אם היה רוצה. וכל מי שלא יכל לראות בעת ההיא, פטור מלקרוע.

לפני סיום סעיף זה, חשוב לציין את המובא בספר "גשר החיים" (ח"א פרק ד סעיף ט), שנהגו להקל בקריעה זו בעת יציאת נשמה של אדם, משום שא"כ לא ימצאו אנשים שירצו לבוא ולעמוד בשעת יציאת נשמתו של אדם, שזוהי זכות לנפטר. ואולם אם הנפטר הוא ת"ח מצויין בתורה או מוחזק לאדם כשר ומצויין, נוהגים לקרוע בעת יציאת נשמתו.

סעיף ו:

קריעה על אדם כשר אפי' שלא בעת יציאת נשמתו

כבר הוזכרה לעיל הגמרא במו"ק כה ע"א שמשם נלמד חיוב קריעה על כל אדם כשר (טפח – רמב"ם), ואפי' שלא בעת יציאת נשמתו. וחקר הרא"ש שם, מיהו אדם כשר? וביאר, שזהו אדם שלא חשוד על שום עבירה ולא ביטל שום מצוה, אלא שאין גדול בתורה.

ומוסיף הטור שכל דין זה הוא רק אם שמע על פטירתו קודם הקבורה, ואולם אם שמע רק לאחריה אינו צריך לקרוע.

השו"ע בסעיף שם פוסק כדברי הרא"ש הנ"ל (והש"ך ס"ק יא מוסיף ומביא את דעת רבנו יונה, שאדם כזה, שלא ידוע שעבר עבירות, עדיין לא נחשב אדם כשר, אלא אדם כשר הוא זה שנוהג מנהג כשרים לחזור אחר מצוות גמילות חסדים. ומוסיף הש"ך שכך ההלכה). ובפת"ש ס"ק ו מסתפק האם גם אישה כשירה הרי היא בדין זה, שקורעים עליה.

ומוסיף השו"ע שם את דינו של הרמב"ן בספר תורת האדם שתלמידי חכמים פטורים מקריעה זו. ואולם, הש"ך שם פוסק כשיטת הראב"ד והרא"ש שגם ת"ח חייבים בקריעה זו (ובפת"ש ס"ק ז מביא דברי ספר "אגודת איזוב" שלשיטות שת"ח פטורים מקריעה זו, זה רק כשאינו חכם כמותם, ואין זה לפי כבודם, ואולם אם היה חכם כמותם, ודאי שגם ת"ח חייבים בקריעה עליו).

האם חיוב קריעה זה הוא רק בפני הנפטר

א. הטור מביא את דברי הרמב"ן שכל חיוב זה הוא רק בפניו.

ב. ואולם דעת הרא"ש היא שחיוב זה הינו בין מיתה לקבורה, ואפ"ל שלא בפני הנפטר (ולשיטת הב"י אין מחלוקת ביניהם, ולכו"ע כל חיוב קריעה זו הוא רק בפניו).

השו"ע שם פוסק שמי שעומד שם בין מיתה לקבורה חייב בקריעה זו, וע"ל בש"ך ס"ק יב שמלשון השו"ע משמע שכל חיוב זה הינו רק בפני הנפטר (כרמב"ן), ואולם הב"ח פוסק כרא"ש וכטור, שאפ"ל עומד בביתו חייב לקרוע קריעה זו על פטירת אדם כשר (כשנודע לו עליה קודם קבורה). והש"ך סובר שכך היא גם דעת השו"ע ומוכיח דבריו, ומסיים הש"ך "מיהו האידנא נהגו להקל בכל ענין" (ולהלן יבואר מדוע כיום מקילין בקריעה זו).

מדוע כיום נהגו להקל בקריעה זו

כיום לא מצינו שקורעים בעת ששומעים על כל פטירת אדם כשר לפני קבורתו, ונבאר הטעם.

תמיהה זו כבר מובאת בב"י שכתב: "ויש לתמוה על מה שסמכו העולם שלא לקרוע על אדם כשר וכו'".

הרמ"א בסעיף זה פסק את דין הר"ן וההגהות מיימוניות שבב"י: "וי"א שאין חיוב לקרוע על אדם כשר אלא אם כן עומד עליו בשעת יציאת נשמה, אבל חייב לבכות ולהתאבל עליו. וכן נהגו להקל". דין זה קובע שכל עוד לא עומד בשעת יציאת נשמה, פטור מקריעה על אדם כשר ששמע עליו שמת.

סעיף ז:

קריעה על חכמים

מקור דין קריעה על חכמים שמתו הוא ממסכת מו"ק, כה ע"א (וכן בדף כד ע"א) – "חכם שמת, הכל קרוביו". וכתב שם הרא"ש שאודות חכם, אם לא קרעו ביום השמועה יקרעו בעת ההספד. ואולם ע"י בב"י המדייק מדברי הרמב"ם שעל חכם יקרעו רק בעת הספדו.

וכן פסק השו"ע שעל חכם או ת"ח ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה, קורעים עליו, אפ"ל לאחר קבורה, ביום שמועה, אם הוא תוך ל'. ומוסיף השו"ע שקורע עליו בשעת הספדו (אם הוא תוך ל' – ב"ח המובא בש"ך ס"ק יד).

הרמ"א שם מוסיף שאם לא קרע ביום השמועה, וכבר עבר זמן הספדו ולא קרע, שוב אינו קורע.

קריעה על תלמידי חכמים

ואמנם, דין הגמרא שם הוא רק על חכם שמת (ולא מוזכר שם גם תלמיד חכם), ואולם בירושלמי מובא שכשם שקורעים על חכם, כך קורעים גם על תלמיד חכם.

ומהי הגדרתו של תלמיד חכם שקורעים עליו?

א. בירושלמי כתוב "איזהו ת"ח – ששנה הלכות וכו".

ב. ואולם בגמרא בשבת קיד ע"א מובאת הגדרה קצת שונה: "כל ששואלין אותו דבר הלכה ואומר, ואפי' במסכת כלה".

שיעור הקריעה על חכם ות"ח

ברמב"ם (הלכות אבל פרק ט) מובא ששיעור קריעה על חכמים הוא כשיעור קריעה על הוריו, דהיינו קריעה עד שמגלה לבו (עד הלב). וכן פסק השו"ע. ומוסיף השו"ע את המובא ברמב"ם שם, שכיום נהגו החכמים בכל מקום לקרוע זה על זה טפח, אע"פ שהם שוים בתורתם ואין אחד מלמד את חברו. ועי' בב"י המבאר דין זה, שכיון ששניהם ת"ח (הקורע והנפטר) לכן מספיק שיקרעו רק טפח זה על זה.

ועי' ש"ך ס"ק טו הכותב שגם שיעור זה, עד שמגלה לבו, הוא רק לשו"ע, ואולם לשיטת י"א המובאת ברמ"א בסעיף הבא (סעיף ח), אין צריך לקרוע אלא רק טפח על חכם.

על איזה חכם יקרעו כיום

הרא"ש במו"ק כתב (בשם רבנו מאיר) שדין קריעה על חכם הוא רק על חכם שידועים משמועותיו שחידש, אך אם אין ידועים חידושיו וכן אינו רבו של השומע, לא מחוייב לקרוע עליו. הרא"ש עצמו שם חולק עליו בזה.

דין הרא"ש בשם רבנו מאיר נפסק גם ברמ"א הכותב "וי"א שאין קורעין על חכם, אא"כ הוא רבו או שידועין משמועותיו שחידש, דהיינו רבו", ומסיים שם "וכן נהגו להקל במדינות אלו". גם הש"ך ס"ק טז פוסק בזה כרבנו מאיר ולא כרא"ש עצמו החולק. דין זה הינו קולא גדולה, דאין צריך לקרוע על כל חכם אלא רק על חכם מיוחד שהוא רבו או שמפורסמים חידושיו.

ואולם, גם על דין זה תמה הש"ך (ס"ק יז), שהרי ע"פ דברי הרמ"א היה מקום לפחות לקרוע על ת"ח שידועים את חידושיו, וכ"ש על גדול ממנו, וכיום לא ראינו נוהגים לקרוע כלל על חכמים? ומבאר הש"ך דיתכן וסוברים העולם שהגדרת ת"ח היא שידוע דבר הלכה בכל מקום ואפי' במסכת כלה (כמובא לעיל מהגמרא במסכת שבת), ועתה בעוונותינו אין כזה תלמיד חכם.